

PALLAGI ANIKÓ

A jogos védelem szabályozásának változásai büntetőpolitikai szempontból

Hazánk új büntető törvénykönyvének megalkotásakor a jogalkotó egyik célja volt ugyan a dogmatikai alapok megőrzése¹, a büntethetőségi akadályok rendelkezései körébe azonban jelentős véleménykülönbséget generáló változások kerültek. Ezek között említhető a büntethetőséget kizáró okok rendszerezése, a büntethetőségi korhatár leszállítása, illetve a jogos védelem szabályozásának változása. Utóbbival kapcsolatban az elmúlt két évben számos tanulmány jelent meg, amelyek górcső alá veszik az új Btk.-nak a jogos védelemmel kapcsolatos egyes előírásait, és kiemelik mindazon kérdéseket és problémákat, amelyeknek megoldása – leginkább a jogalkalmazásban, esetleg a jogalkotás során – előttünk áll². E munkák többsége alkotmányos, illetve dogmatikai oldalról közelíti meg az új normákat, de nem mondhatunk le a kérdések büntetőpolitikai összetevőinek vizsgálatáról sem, bár tagadhatatlan, hogy ennek során némi dogmatikai elemzés is elkerülhetetlen.

Alapvetés

A jogos védelem szabályozásának büntetőpolitikai dilemmáját a múlt század elején igen szemléletesen fogalmazta meg *Albert Dicey*, aki szerint „*Ha csökkentjük az önsegély bátorságát, a gonosztevők leigázzák a becsületes polgárokat. Ha felbátorítjuk a személyes jogérvényesítés (self-assertion) jogát, a kard és a revolver itél a törvény helyett.*”³ Örök érvényűnek tekinthető megállapítása jól ábrázolja, hogy a jogos védelemre vonatkozó szabályok megalkotása a mai napig milyen, szinte megoldhatatlan probléma elé állítja a jogalkotót. A társadalom tagjai ugyanis egyfelől méltán várják el, hogy a jog-

¹ A 2012. évi C. törvény indokolása szerint: A törvény úgy hoz jelentős változásokat, hogy nem jelent egyúttal teljes dogmatikai szakítást a hatályos Btk.-val, hiszen a sok módosítás és kiegészítés ellenére a Btk. megfelelő jogi védelmet biztosít alapvető értékeinknek.

² Lásd a jelen tanulmányban felhasznált forrásokat.

³ *Albert Venn Dicey: Bevezetés az angol alkotmányjogba. Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó, Budapest, 1902, 421. o.*

talán támadások elleni állampolgári védekezés jogilag a lehető legteljesebben legyen körülbástyázva, másfelől azonban e rendelkezéseknek koherenseknek kell lenniük az alaptörvényben foglalt alapjogok gyakorlásával, a hazánkra kötelező nemzetközi jogi normákkal, valamint a büntetőjog dogmatikájával.

Nézetem szerint a büntetőpolitika – amely meghatározza, hogy mit és hogyan büntessünk – legfőbb vezérlő elve a társadalom védelme, így a büntető jogszabályok megalkotásakor ennek a célnak való megfelelés elsődleges. Noha nem hanyagolható el az sem, hogy a büntető jogszabályok vonatkozásában kiemelten fontos követelmény egyrészt a normák közérthetősége, másrészt a szabályok társadalom általi elfogadottsága, de a jogos védelem mint büntethetőségi akadály lehetőségének, hatókörének kiszélesítése (vagy szűkítése) minden esetben nagyfokú körültekintést, alapos előkészítést igényel, és mindig tartalmaz olyan „buktatókat”, amelyeket a törvény hatálybalépése után a joggyakorlat fog feltárni – szerencsés esetben nem egy jogos védelmi helyzetnek vélt balesettel kapcsolatban.

A jogos védelem szabályozásának rövid története

A Csemegi-kódex szerint a jogos védelem a cselekmény beszámíthatóságát – tehát az elkövető büntetőjogi felelősségre vonhatóságát – zárta ki. Jogos védelemnek azt a cselekményt tartotta, amely „*akár a megtámadottnak, akár másnak, személye vagy vagyona ellen intézett, vagy azt fenyegető jogtalan, és közvetlen megtámadásnak elhárítására szükséges*”. Kimondta továbbá, hogy „*a jogos védelem határainak félelemből, ijedségből, vagy megzavarodásból származott túlhágása nem büntetetik*”⁴. A korabeli jogirodalom egységes meghatározása szerint a beszámítás az elkövető büntethetőségét jelöli, így a beszámítást kizáró ok fennforgása esetében nincs helye büntetőjogi felelősségre vonásnak. E beszámítást kizáró okok (mentő körülmények) eredhetnek egyrészt az öntudat, azaz a felismerési képesség hiányából, másrészt pedig az elkövető akarati képességének hiányából, utóbbiak között került sor a jogos védelem meghatározására, az úgynevezett végszükség állapota és az ellenállhatatlan kényszer mellett.⁵

Csemegi Károly szerint a jogos védelem alapját a kényszerhelyzetnek mint különös szempont alá eső ténynek a figyelembevétele adja a büntető tör-

⁴ 1878. évi V. törvénycikk 79. §

⁵ Edvi Illés Károly: A magyar Büntető Törvénykönyv magyarázata. Révai Testvérek Könyvkiadó, Budapest, 1909, 304. o.

vénykezésben, amely egyik oldalról a „kényszerű védelmet” joggá emeli, azonban e jog gyakorlásának eseteit és határait is meghatározza. Ezt a kényszerhelyzetet pedig a személy vagy vagyon elleni jogellenes és erőszakos támadás keletkezteti, amely ellen általában az állam joga és kötelezettsége lenne fellépni, de vannak helyzetek, amelyek ezt az elvet veszélyessé és ésszerűtlenné tennék. Ezért a kényszerű védelem jogát az olyan kényszerhelyzet keletkezteti, amely állami vagy hatósági intézkedéssel, az idő rövidsége miatt nem hárrítható el.⁶

Hasonlóképpen vélekedett a XX. század fordulóján *Finkey Ferenc* is a jogos védelem büntetőpolitikai indokairól. Véleménye szerint a jogsértéseket az államhatalom feladata és kötelessége megakadályozni, azonban „*az állam a maga védelmi eszközeivel (hatóságaival) nem lehet mindig és mindenütt jelen, meg kell tehát engednie, hogy az egyén maga védhesse meg magát a rendkívüli, s világosan jogtalan támadások ellen, mert enélkül számtalan esetben nem lehetne megakadályozni a jogsértéseket*”. *Angyal Pál* szerint a jogállam eszméjével ellenkezne, ha nem védelmezné a megtámadott jogát, amikor az állam nem nyújthat a konkrét esetben segítséget.⁸

A jogos védelem feltételrendszerét a Csemegi-kódex egyrészt a jogtalan támadás köré, másrészt a védekezés szükségessége köré rendezte. Így a támadásnak jogtalannak, közvetlennek és valaki személye vagy vagyona ellen intézettnek, illetve azt fenyegetőnek kellett lennie, míg a védekező cselekmény e támadás elhárítására szükséges cselekményt jelentette. Hasonlóképpen az azóta is töretlen büntetőjogi szabályozáshoz, nem szólt a védekező cselekmény arányosságáról, annak határát az elhárítás szükséges mértéke szerint határozta meg. „*A törvény szerint megengedett az a védelem, mely a megtámadás elhárítására szükséges. Ebből a védelemnek két kelléke következik; u. is: a) hogy a védelem csak a jogsértés elhárítása végett alkalmaztassék; b) hogy a már foganatban volt védelem csak annyira terjesztessék ki, amennyire az a támadás visszaverésére szükséges.*”⁹

A védekezés határát illetően a kitérés kötelezettségét sem a Csemegi-kódex, sem a korabeli ítélkezési gyakorlat nem írta elő általánosságban, azonban *Edvi Illés Károly* törvényt magyarázata szerint a menekülést csupán egyetlen esetben parancsolhatja meg a „jognál magasabb erkölcsi törvény”,

6 Csemegi Károly: Anyagi büntetőjog. In: Csemegi Károly művei. 2. kötet. Franklin-Társulat, Budapest, 1904, 228. o.

7 Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve. Grill Kiadó, Budapest, 1909, 174. o.

8 Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve. Athenaeum Kiadó, Budapest, 1909, 429. o.

9 Edvi Illés Károly: i. m. 345. o.

amikor a szülő a támadó és a gyermeke a megtámadott. „*A megfutamodás itt már becsülettel (cum honore) megtörténhetik, sőt a tisztesség éppen azt hozza magával, hogy a gyermek csak kikerülhetetlen végszükségben emelje kezét a szülőjére.*”¹⁰

A Csemegi-kódex Általános részét felváltó 1950. évi II. törvény (Btá.) II. fejezetében, a büntethetőség körében rendelkezett a jogos védelemről, amelynek értelmében a jogtalan támadást vagy a jogtalan és közvetlen támadásra utaló fenyegetést – akár a köz ellen, akár egyesek személye vagy javai ellen irányul – a megtámadott vagy bárki más is elháríthatja. Az elhárításhoz szükséges cselekmény – jogos védelem – nem büntethető. Nem büntethető a cselekmény akkor sem, ha az elkövető a védelem szükséges mértékét ijedtségből vagy menthető felindulásból lépi túl.¹¹ Nem fogalmazták meg e törvényben sem a védekező cselekmény arányosságát, sem a kitérés kötelezettséget, de ez utóbbival kapcsolatban 1951 és 1957 között a Legfelsőbb Bíróság Elvi Tanácsának határozata értelmében a „szocialista együttélés” szabályai figyelembevételére épülő új bírói gyakorlat kialakítására irányult törekvés. A határozat egyebek között kimondta: „[...] *nem lehet a bírót elzárni annak a mérlegelésétől, hogy – az eset összes körülményeit figyelembe véve – szükséges volt-e a támadóval szemben alkalmazott, esetleg súlyos sérülést okozó, vagy éppen az életét kioltó védelmi cselekmény: hogy nem lehetett volna-e a támadást más módon, esetleg éppen megfutamodással, elrejtőzéssel vagy elzárkózással elhárítani*”¹². E bírói gyakorlat azonban 1957-től kezdődően, a Legfelsőbb Bíróság eseti döntései alapján, egyre szűkült.¹³

Hazánk második teljes büntetőkódexe, az 1961. évi V. törvény a jogos védelmet az általános rész IV. címében, a büntethetőséget kizáró okok között helyezte el, a 25. § (1) bekezdése értelmében nem büntethető, aki a cselekményt jogos védelemben követte el. A jogos védelem fogalmát illetően kimondta, hogy jogos védelemben az cselekszik, akinek a cselekménye a közérdek vagy a saját, illetve mások személye vagy javai ellen intézett vagy azokat közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges.¹⁴ E törvénykönyv vezette be az elhárítás szükséges mértékének túllépése körében a védekező tudattartalmának vizsgálatát, így szabályai szerint, aki az elhárítás szükséges mértékét azért lépi túl, mert azt ijedtségből vagy menthető

¹⁰ Edvi Illés Károly: i. m. 346. o.

¹¹ 1950. évi II. törvény 15. §

¹² Kádár Miklós – Kálmán György: A büntetőjog általános tanai. KJK, Budapest, 1966, 330–331. o.

¹³ Lásd a Legfelsőbb Bíróság Bf.I.3206/1957. és Bf.VI.2767/1959. számú ítéleteit.

¹⁴ 1961. évi V. törvény 25. §

felindulásból felismerni képtelen volt, az nem büntethető, míg ha az ijedség vagy a menthető felindulás az elkövetőt csupán korlátozta a védekezés szükséges mértékének a felismerésében, büntetését korlátlanul enyhíteni lehetett.

A korábbi Btk., az 1978. évi IV. törvény a 2009. évi LXXX. törvénnyel történő módosításáig alapvetően az 1961. évi szabályozással megegyezően rendelkezett a jogos védelemről, amelyet a büntethetőséget kizáró okok között mint a cselekmény társadalomra veszélyességét kizáró okot fogalmazta meg. E jogintézmény büntetőpolitikai indokát *Békés Imre* szerint az adja, hogy a jogszerűen védekező olyan támadást hárít el, amelynek elhárítására az állami szervek lennének közvetlenül jogosultak és kötelesek. Mivel azonban az állam bűnüldöző szervei rendszerint nincsenek jelen a bűncselekmények elkövetésénél, így a jogosan védekező lényegében a társadalom védekezését valósítja meg a támadóval szemben.¹⁵

Tokaji Géza értelmezésében kiemelte, hogy a jogos védelemben cselekvő nemcsak az egyén védelmében, hanem a társadalom érdekében is cselekszik, és e jogintézmény létének tudata a társadalomban éppolyan preventív jelleget tölt be, mint a büntetés.¹⁶ *Földvári József* nézete szerint pedig: „*Igaz ugyan, hogy az államhatalom feladata az állampolgárok életének és vagyonának védelme, e védelmi jogból kénytelen átengedni egy részt polgárainak olyan esetekben, amikor az államhatalmi védelem nem elegendő. Hangsúlyozni kívánjuk azonban már e helyütt is, hogy az állam csak védelmi jogából engedett át meghatározott kört polgárainak, de semmit sem a felelősségre vonás, az ítékezés jogából.*”¹⁷

A jelenkor hazai szerzőinek véleményei közül kiemelendő még *Ujvári Ákos* megállapítása, amely szerint a jogos védelem szabályozási koncepciója alapjául szolgáló axiómának tekinthető, hogy a megtámadott büntetőjogilag tilalmazott magatartást hárít el, és ez a tevékenysége a közérdeket szolgálja. Álláspontja szerint így a védekező formailag diszpozíciószerű cselekménye „*duplán jogszerű*”, mivel a saját maga vagy mások védelmében lép fel, valamint ezzel egyidejűleg szükségszerűen a társadalom egészének védelmében is eljár.¹⁸

15 Békés Imre: A büntetőjogi felelősségre vonás akadályai. In: Békés Imre – Földvári József – Gáspár Gyula – Tokaji Géza: Magyar Büntetőjog. Általános Rész. BM Könyvkiadó, 1980, 173. o.

16 Tokaji Géza: A bűncselekmény tana. In: Nagy Ferenc – Tokaji Géza: A magyar büntetőjog általános része. JATE, Szeged, 1993, 74. o.

17 Földvári József: Magyar Büntetőjog Általános Rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 134. o.

18 Ujvári Ákos: A jogos védelem megítélésének elvi és gyakorlati kérdései. Doktori értekezés. Pázmány Péter Tudomány Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Doktori Iskola, Budapest, 2008, 24. o.

Ahogy már utaltam rá, a Legfelsőbb Bíróság 1957-től szűkíteni kezdte a kitérés kötelezettségével kapcsolatos álláspontját, de az 1981-ben megalkotott 15. számú irányelvben fenntartotta és kivételesen „*büntetőjogilag közömbös elhárítási mód választásának kötelezettségét*” írta elő a hozzátartozót felmenője, testvére, házastársa, valamint a súlyosabb fokban kóros elmeállapotban vagy láthatóan tudatzavarban lévő személy jogtalan támadása esetére, azonban csak akkor, ha a kitérés veszélymentes. Ezt a kitérés kötelezettséget a joggyakorlat még a gyermek támadásával is kiegészítette. A hazai jogirodalom azonban e jogalkalmazó által konstruált, humanitárius szempontok alapján kialakított és a jogos védelem hatókörét szűkítő rendelkezést mindig is aggályosnak tartotta. *Székely János* érvelése szerint „*a törvény a jogos védelmet nem szubszidiárius megoldásként szabályozza, de lege lata tehát nincs alap a menekülés megkövetelésére. A menekülési (kitérés) kötelezettség mellett felhozható érvek nem erősebbek ennél a jogpolitikai elvénél, hogy a törvény és a jog alapján álló fél a fenyegető jogtalanságnak ne tartozék engedni.*”¹⁹

Jellemzően a Btk. újrakodifikálásának elhatározásától kezdődően egyre hangsúlyosabbá vált a 15. irányelvben foglalt kitérés vitatása, ezzel kapcsolatban Ujvári rámutatott arra, hogy e joggyakorlat törvényi felhatalmazás nélkül „*a jogalkotó alkotmányos hatáskörének elvonásával, jogbizonytalanságot teremtve messzemenően sérti a nullum crimen sine lege elvét. A fenti törvényrontó joggyakorlat a nullum crimen sine lege elvében lévő tilalmak közül a büntethetőséget alapító bírói jog, szokásjog (scripta) tilalmába ütközik.*”²⁰ *Belovics Ervin* is felhívta a figyelmet az említett irányelven alapuló ítélezési gyakorlat törvénysértő voltára, mivel a jogos védelem törvényi szabálya semmilyen formában nem említi a kitérés kötelezettséget.²¹

A jogos védelem szabályozásának változása a 2009. évi LXXX. törvényben

A jogos védelem szabályainak átalakítási folyamata már az új Btk. megalkotását megelőző kormányzati ciklus idején, 2009-ben megkezdődött. Kérdésként vehető fel, hogy vajon mi is indokolta e nagyfokú módosítást, illetve az

¹⁹ Székely János: A jogos védelem. Igazságügyi Minisztérium Tudományos és Tájékoztatási Főosztálya, Budapest, 1983, 43. o.

²⁰ Ujvári Ákos: i. m. 80. o.

²¹ Belovics Ervin: A büntetendőséget kizáró okok. HVG-ORAC, Budapest, 2009, 103. o.

okok közül melyek játszottak ebben döntő szerepet. Egyfelől ugyanis – ahogyan arra már utaltam – a 2000-től megkezdődött kodifikáció folyamata felszínre hozta a jogos védelemmel kapcsolatos szabályozásnak és jogalkalmazói gyakorlatnak a hazai büntetőjog-tudomány által legjobban vitatott kérdéseit, problémáit, amelyekre a jogirodalom és a jogalkotás válaszokat is keresett. Így egyebek között a Legfelsőbb Bíróság által kimunkált 15. számú irányelvben a kitérés kötelezettséggel, illetve az arányossági követelménnyel kapcsolatban megjelent tanulmányok által felvetett alkotmányossági aggályok, és a kodifikációs bizottságok munkája is elősegítette e folyamatot. Ujvári Ákos megállapítása szerint: „*A védelmi helyzetben jogszerűen cselekvőt, a jogi szabályozás és a bírói gyakorlat alakítása révén legalább olyan kedvező helyzetbe kell hozni, mint amilyenben a támadó van. A támadó ténylegesen fennálló helyzeti előnyét a normatív előírásoknak kell ellensúlyozniuk.*”²²

Másfelől azonban tagadhatatlan, hogy a jogos védelemmel kapcsolatos esetek feltétlen hírértéke miatt a média is jelentős szerepet játszott e jogintézmény szabályainak felülvizsgálata iránti társadalmi igények kialakításában, ami 2009-ben a büntetőjog-alkotást nagymértékben befolyásolta. A médiában kiemelt figyelmet kapott például az úgynevezett kesznyéteni eset, amely az egyik mozgatórugója volt a megelőző jogos védelem szabályai megalkotásának, bár furcsa fintora a történetnek, hogy ez az eset sem a 2009 előtti, sem az utána következő, illetve az új Btk. szerinti (megelőző) jogos védelem szabályai szerint nem minősíthető jogos védelemnek²³.

Ezen okok együttes közrehatása következtében a 2009. évi LXXX. törvény három ponton is megváltoztatta a jogos védelem törvényi szabályozását, indokolása szerint a módosításoknak az volt a céljuk, hogy a jogtalan támadás elhárításának kockázatát a jogtalan támadóra telepítsék, és a megtámadott elhárító cselekményét méltányosan ítélik meg.

Ennek körében említhető egyrészt az úgynevezett „klasszikus” jogos védelem szabályozásában az elhárítás szükséges mértéke ijedségből vagy menthető felindulásból történő túllépésének – függetlenül a támadásnak a megtámadott beszámítási képességére gyakorolt tényleges hatásától – általános büntetőjogi felelősségre vonhatóságának kizárása. Így tulajdonképpen a

²² Ujvári Ákos: i. m. 24. o.

²³ Erről részletesen lásd: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság 12.B.700/2010/27. sorszámú ítélete; Debreceni Ítéltábla Bf.I.91/2011/6. számú ítélete; Karsai Krisztina: Az uborka tolvaj feláldozható, avagy szemfényvesztő büntetőjogi ítékezés. In: Gál István László (szerk.): Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Pécs, 2011, 341–350. o.

jogalkotó visszatért a jogos védelem Csemegi-kódex szerinti szabályozásához. Ezzel kapcsolatban Mészáros Ádám fogalmazta meg ellenvéleményét, amely szerint: „Meggondolandónak tartom az arányosságbeli túllépés korábbi szabályainak a visszaállítását. A közzétett bírósági döntéseket áttekintve számos olyan eset van, amikor a jogos védelem szükséges mértékét az elkövető úgy lépi túl ijedtségből vagy menthető felindulásból, hogy az elhárítás szükséges mértékének felismerésében az említett állapot csupán korlátozza őt, és így követ el indokolatlanul súlyos büncselekményt. Olyat, amely miatt a jelenlegi szabály szerint a felmentés is indokolatlan. A mostani szabályozás szerint azonban ezekben az esetekben a vádlottakat föl kell menteni, mert nincs lehetőség a megkülönböztetésre.”²⁴ Hasonlóképpen Lőrinczy György is az arányosság régi szabályainak, így a relatív arányosság visszaállítását tartaná elfogadhatónak.²⁵

Új szabályként jelent meg a törvényben, hogy a megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől, ami felülírta a Legfelsőbb Bíróság 15. számú irányelvében megfogalmazott, etikai szabályokon nyugvó, szűk körű kitérési kötelezettséget. Az indokolás azonban nem az ítélezés alkotmányos aggályaira, hanem arra hivatkozott, hogy a mai társadalmi viszonyok között – különös tekintettel a családon belül elkövetett erőszakos cselekmények megváltozott megítélésére – már nem állja meg a helyét a korábbi, a megtámadott védekezési jogát szűkítő ítélezési gyakorlat. Ezért e szabály törvénybe foglalásával a jövőbeli ítélezés számára egyértelmű iránymutatást kívánt adni a törvényalkotó azzal, hogy a továbbiakban nem követeli meg a megtámadottól a támadás előli menekülést.²⁶

Bár a jogos védelem szabályainak a kitérési kötelezettség negligálását tartalmazó kiegészítését az egész büntetőjogász-szakma üdvözölte, én mégis kételkedésemnek adok hangot, tekintettel arra, hogy álláspontom szerint egyrészt egy alkotmányos aggályokat felvető, jog-, illetve alapelvi rendelkezést sértőnek minősíthető ítélezési gyakorlatot nem lenne szükséges törvénnyel felülírni. Másrészt az ilyen törvényi rendelkezés leszűkíti azokat az ítélezés során gondos körültekintést és feltárást igénylő körülményeket, amelyek alapján megnyugtatóan rendezhető lenne a jogos védelem fennállásáról történő eseti döntés.

24 Mészáros Ádám: A jogos védelem szabályozásának lehetséges irányai. Jogelméleti Szemle, 2011/1. <http://jesz.ajk.elte.hu/meszaros45.html>

25 Lőrinczy György: Gondolatok a jogos védelemről. Magyar Jog, 2013/4., 205–209. o.

26 A 2009. évi LXXX. törvény indokolása.

A harmadik változás, amelyet a 2009. évi LXXX. törvény hozott, a (nóvumként kialakított) megelőző jogos védelemről szóló rendelkezés. Az indokolás szerint a törvény a jogos védelem kriminálpolitikai céljait azzal is érvényre kívánta juttatni, „*hogyan annak új, előrehozott alakzataként szabályozza az ún. megelőző jogos védelmet. E szabály a jövőben esetleg bekövetkező bűnelkövetés kockázatát a majdani jogtalan támadóra telepíti. A megelőző jogos védelem keretében a védekező, illetőleg más személye vagy javai elleni esetleges, majdani támadás megelőzése érdekében – a visszaélések elkerülése érdekében megfelelő garanciák mellett – védőberendezés vagy védekező eszköz alkalmazható.*” E jogintézmény bevezetése már nem aratott „osztatlan sikert” a büntetőjogászok között, tekintettel egyrészt arra, hogy ilyen típusú szabályozás sem a magyar büntetőjogban eddig nem volt ismert, de az európai büntetőtörvények sem ismerik.

Való igaz, hogy a főként az ítélkezési gyakorlatot bíráló jogirodalmi álláspontok több ízben felhívták a figyelmet a jogos védelem kiterjesztő értelmezésének lehetőségére, azonban álláspontom szerint e lehetőség (ilyen megfogalmazás szerinti) törvénybe foglalása, a lehetséges súlyosabb eredmény bekövetkezésének kockázata miatt bizonytalan helyzetet idéz elő, amely nem csupán a büntetőítélkezésben teremthet nehézséget, hanem jóval nagyobb károkat okozhat a törvényi lehetőségen „fellelkesülő” állampolgárok körében, akik a kesznyéteni elkövetőhöz hasonlóan már esetleg tervezik a villanypásztor felállítását kertjük köré. *Tóth Mihály* szavait idézve: „*Meg kellene érteni mindenkinek, hogy ugyan valóban okkal kelthet felháborodást, ha fél év kemény munkáját egy tolvaj percek alatt letarolja. De a felháborodás nem teremthet jogcímet arra, hogy büntetlenséget biztosítsunk életet vagyontárméban kioltó személynek.*”²⁷

A jogos védelem szabályozásának változása az új Btk.-ban

Az új Btk. azonban nemcsak megtartotta a jogos védelem szabályozásában a 2009. évi LXXX. törvény által bevezetett módosításokat, hanem tovább is szélesítette a védekezés lehetőségét, kibővítette az úgynevezett szituációs esetkörrel. Az új törvénykönyv a büntethetőséget kizáró okokat is átstruktu-

²⁷ Tóth Mihály: Néhány szempont a jogos védelem körében zajló vitához. Büntetőjogi Szemle, 2012/1., 26. o.

rálta, e csoporton belül megkülönböztették a cselekmény büntetendőségét kizáró (objektív természetű) okokat és az elkövető büntetendőségét kizáró és korlátozó (szubjektív természetű) okokat. Így a jogos védelemről szóló törvényi rendelkezések között is következetesen elkülönítették a cselekmény büntetendőségét kizáró megelőző jogos védelem (21. §) és a klasszikus jogos védelem alapszabályát [22. § (1) bek.], míg a jogos védelem szükséges mértékének túllépéséről szóló rendelkezést csupán az elkövető büntetendőségét kizáró körülményként szabályozták [22. § (3) bek.].

A büntetőjog-tudomány művelőinek többsége már az új Btk. törvényjavaslatának vitája során is megfogalmazták azokat az aggályaikat, hogy a jogos védelem szabályainak a védekező javára történő ilyen nagymértékű kiszélesítése nem helyes. Igen fontos megállapításokat tett Mészáros Ádám, aki szerint „*A közbiztonság és a személyi biztonság garantálása alapvetően az állam kötelezettsége. Amikor ezt nem tudja ellátni, akkor adhatja át a védelem jogát a polgárának. Az semmiképpen nem helyes irány, ha az állam egyre nagyobb területeket és egyre nagyobb mértékben enged át ebből. Megfelelő értelmezés mellett ez azt jelenti, hogy az állam egyre inkább képtelen ellátni közrendvédelmi feladatát.*”²⁸ Vélekedése szerint meggondolandó lenne inkább az arányosságbeli túllépés szabályainak korábbi – azaz a 2009-es módosítása előtti – visszaállítása. Álláspontja szerint vélhetően a jövőben a jogos védelem körében szóba jöhető vagyron elleni támadások egyre agresszívvá, brutálisabbá válnak, hiszen ha a védekezőt több jog illeti meg, akkor az elkövetők előre számolnak a sértett védekezésével, így az alapvetően vagyron elleni bűncselekmények gyakrabban válhatnak személy elleni erőszakos cselekményekké.²⁹

Tóth Mihály az új Btk. tervezetének szakmai vitája idején, tanulmányában rámutatott, hogy a törvényjavaslat bizonyos esetkörre az élet elleni támadások tényét eleve feltételezve, korlátlan lehetőségekkel kívánja felruházni a jogosultat. Álláspontja szerint a törvény veszélyes módon kiterjeszti, parttalaná teszi a feljogosított személy cselekvési lehetőségeit, mintegy „objektívizálva” az azokat megalapozható körülményeket, így azonban a bíróság alapos, gondos mérlegelése, az egyedi sajátosságok szakértő szemmel történő elemzése szükségtelemmé válik. „*Elég bizonyos objektív körülmények iga-*

²⁸ Mészáros Ádám: Észrevételek az új Büntető törvénykönyvről szóló Előterjesztés egyes rendelkezéseihez. De iurisprudencia et iure publico, 2012/1–2., 24. o. <http://dicip.hu/wp-content/uploads/2012-1-03.pdf>

²⁹ Uo. 25. o.

zolhatósága, s ekkor a jogosult »törvényesített feltételezései« alapot adhatnak az élet kioltására is.”³⁰

Kadlót Erzsébet a jogos védelemnek az új Btk.-ban megfogalmazott szabályaival kapcsolatos kritikájaként írta: „A megelőző jogos védelem tényállása egy valóságos többismeretlenes egyenlet. Ez sérti, a jogbiztonságot, a kiszámítható jogalkalmazás követelményét. [...] A »klasszikus« jogos védelem tényállása pedig a »vélelmek kincsesbányája« lett.”³¹

A büntetendőség kérdése

Az új Btk. szabályozása – ahogyan azt már említettem – megváltoztatta a jogos védelem bűncselekménytani természetét, és az új csoportosítás értelmében a büntetendőséget kizáró okokon belül a cselekmény büntetendőségének hiányára helyezte a hangsúlyt. Ez a megkülönböztetés már a kodifikációs bizottságok működése során kidolgozott általános részi tervezetekben – így a Wiener A. Imre által készített *A Btk. Általános Része de lege ferenda* című javaslatban, a 2006-os *Ligeti-féle* tervezetben, majd ezt követően az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium által 2007 januárjára elkészített normaszöveg-tervezetben – is megjelent³².

A büntetendő cselekmény–büntethető elkövető megkülönböztetésének kérdésével Wiener A. Imre már korábban is behatóan foglalkozott, definíciója értelmében a bűncselekmény a büntetendő cselekmény, amelynek az elkövetője büntethető. Nézete szerint a büntetendő cselekmény a jogtárgyat sértő vagy veszélyeztető diszpozíciószerű magatartást jelenti.³³ A 2007-es tervezet indokolása meg is jelöli, hogy az egyes büntetendőséget kizáró okok újrafogalmazása a bevezetett új terminológia következménye, amely a felelősség leírásában a büntetendő cselekmény és a büntethető elkövető között különböztet, ennek során a cselekmény társadalomra veszélyességének (materiális jogellenességének) hiányát a bűncselekménnyé nyilvánítás objektív alapjának hiányával azonosítja, így a „nem büntetendő” megjelölés értelmében a

³⁰ Tóth Mihály: i. m. 28. o.

³¹ Kadlót Erzsébet: A jogos védelem és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés a Btk.-ban. In: Hack Péter (szerk.): Új Büntető Törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban. ELTE Bibó István Szakkollégium, Budapest, 2013, 81. o.

³² Lásd Wiener A. Imre: A Btk. általános része de lege ferenda. MTA Jogtudományi Intézete, Budapest, 2003; Ligeti Katalin: Az új büntető törvénykönyv általános részének koncepciója. Büntetőjogi Kodifikáció, 2006/1.; Törvénytervezet a Büntető Törvénykönyvről. Büntetőjogi Kodifikáció, 2007/1.

³³ Wiener A. Imre: Büntetendőség, büntethetőség. KJK–MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, Budapest, 1999, 169–170. o.

jogos védelmi cselekményt kifejtő személy nem követ el bűncselekményt. Ez az érvelés a Wiener A. Imre által felállított dogmatikai rendszerbe illeszkedik ugyan, nézetem szerint azonban nem egyeztethető össze az új Btk. szerint meghatározott (megtartott) bűncselekmény fogalmával. Mészáros Ádám a jogos védelemmel foglalkozó legutóbb megjelent tanulmányában arra hívja fel a figyelmet, hogy „*helyesebb a jogos védelmet a bűncselekmény tudományos fogalmában szereplő jogellenesség hiányával összefüggésbe hozni, a törvényi bűncselekmény- és társadalomra veszélyesség fogalom nem tűnik alkalmasnak arra, hogy egyértelműen kifejezze a büntetendőséget kizáró okok bűncselekmény-fogalmi szerepét*”³⁴.

Az új Btk. bűncselekmény-fogalma (amely azonos a korábbi Btk. szerint meghatározott definícióval) három fogalmi elem köré épül: a cselekmény társadalomra veszélyessége, büntetendősége és az elkövető bűnössége.³⁵ A társadalomra veszélyesség, amely a bűncselekmény objektív tartalmi eleme, megfeleltethető a más jogirodalmi álláspontok szerinti materiális jogellenességnek, a büntetendőség, amely a bűncselekmény objektív formai eleme, a tényállásszerűség (diszpozíciószerűség), más szóval a formai jogellenességgel azonosítható, illetve harmadik összetevője a bűnösség mint szubjektív elem, amely szándékosságban vagy gondatlanságban nyilvánul meg.³⁶

Álláspontom szerint a jogos védelem büntetendőséget kizáró jellege a védekező cselekmény társadalomra veszélyességének (jogellenességének) hiányán alapul, így valóban objektív akadálya az így kifejtett cselekmény bűncselekménnyé nyilvánításának, azonban a cselekmény, amelyet a jogosan védekező kifejt, minden bizonnyal tényállásszerű, így büntetendő cselekmény. Hiszen ha nem lenne az, nem is lenne szükség a büntető jogszabály rendelkezésére.

Székely János a jogos védelemről szóló tanulmánykötetében így ír erről: „*Az ilyen cselekménnyel okozott jogtárgy-sértés esetében a »tényállásszerűség« üres forma csupán, melyből hiányzik a bűncselekmény lényegi eleme, a társadalomra veszélyesség.*”³⁷ A jogos védelemben elkövetett cselekmény társadalomra veszélyességének hiánya valóban a bűncselekmény megállapíthatóságát fogja kizárni, ez azonban nem lehet objektív, generálisan alkalma-

³⁴ Mészáros Ádám: A védelem jogos, avagy gondolatok egy tanulmány kapcsán. Belügyi Szemle, 2014/7–8., 95. o.

³⁵ Lásd Blaskó Béla: Magyar Büntetőjog Általános Rész. Rejtjel Kiadó, Budapest–Debrecen, 2013, 143–148. o.; Vö. Nagy Ferenc: A bűncselekmény tana. In: Belovics Ervin – Gellér Balázs – Nagy Ferenc – Tóth Mihály: Büntetőjog I. Általános Rész. HVG-ORAC, Budapest, 2012, 166–167. o.

³⁶ Nagy Ferenc: Uo.

³⁷ Székely János: i. m. 6. o.

zandó kategória, hiszen minden egyes jogos védelmi cselekmény egyedileg vizsgálendő, így a törvény nem a cselekmény (objektív) büntetendőségének hiányára, hanem a jogos védelem mint büntetendőséget kizáró oknak a konkrét esetben való meglétére alapozhatja a védekező büntetendőségi akadályát.³⁸

A büntetendőség-büntetendőség fogalmi tisztázatlansága pedig a jogalkalmazói gyakorlatban jelenthet újabb megoldásra váró problémát, hiszen a 4/2013. büntető jogegységi határozat, amely a jogos védelemmel kapcsolatban ítélezési szempontokat fogalmaz meg, egyebek között kiemeli, hogy „*az a cselekmény, amelyet a védekező a jogtalan támadás elhárítása érdekében kifejt, bűncselekményt nem valósít meg. A bűncselekmény hiánya olyan büntetőeljárás akadály, amelynek hivatalból történő észlelése nemcsak a már megindított büntetőeljárás megszüntetését, vagy bírósági szakban, felmentő ítélet hozatalát kell eredményezze, de elejét veheti annak is, hogy a jogosan védekező egyáltalán büntetőeljárás hatálya alá kerüljön.*”³⁹

Zsigmond Csaba a *Belügyi Szemle*ben megjelent pályamunkájában⁴⁰ ezzel kapcsolatban kifejtett véleménye szerint a jogalkalmazói gyakorlat csak kisebb mértékben fog változni az új Btk. szerinti szabályozással, hiszen ha a büntetőeljárás kezdetén nem egyértelmű a jogos védelmi helyzet fennállása, akkor a nyomozást le kell folytatni.⁴¹ Azonban mégis kételyek vetődnek fel azzal kapcsolatban, hogy mennyire lesz garantált az ilyen esetek vizsgálata, tekintettel arra, hogy ha a jogos védelemben elkövetett cselekmény nem bűncselekmény, a nyomozó hatóság is jogosult az eljárást bűncselekmény hiányára hivatkozással megszüntetni, míg a korábbi szabályozás értelmében – a büntetendőséget kizáró ok megállapíthatósága esetén – ez az ügyész hatáskörébe tartozott, akinek az eljárása a büntetőeljárás törvényességi garanciája a

³⁸ Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a büntetendőséget kizáró okok körében felsorolt más jogintézmények, mint például a gyermekkor, a kóros elmeállapot esetköre is a bűncselekmény fogalmi elemét zárja ki, jelesül az elkövető bűnösségét, tekintettel arra, hogy az alannyá válás feltételeként meghatározott életkort vagy beszámítási képességet érinti, amely a bűnösség – a szándékosság vagy gondatlanság – alapfeltétele. Így az a megkülönböztetés, amely szerint a jogos védelem a cselekmény büntetendőségét, míg például a kóros elmeállapot az elkövető büntetendőségét zárja ki, a jelenlegi bűncselekmény-fogalom esetén nem állja meg a helyét, sőt, dogmatikai zavart okoz.

³⁹ Be. 190. § (1) Az ügyész a nyomozást határozattal megszünteti,
a) ha a cselekmény nem bűncselekmény. (Bűncselekmény hiánya esetén egyébként a nyomozó hatóság is jogosult megszüntetni az eljárást.) [...]
d) ha büntetendőséget kizáró ok állapítható meg, kivéve, ha kényszergyógykezelés elrendelése látszik szükségesnek [...]

⁴⁰ A tanulmány a Belügyi Tudományos Tanács és a Belügyi Szemle által 2013-ban kiírt pályázaton I. helyezést ért el. Zsigmond Csaba: Az új jogos védelem jogalkalmazói problémái és kérdései. *Belügyi Szemle*, 2013/7–8., 100–148. o.

⁴¹ Uo. 119. o.

nyomozati szakban. Álláspontom szerint a jogos védelmi helyzet fennállásának megítélése – tekintettel a szabályozásban bekövetkezett többi változásra is – nem egyszerű kérdés, hiszen ahogyan azt az új Btk. indokolása is kiemeli, a megtámadott személy akkor jár el jogosan, ha cselekménye a támadás elhárításához szükséges. A szükségesség pedig mindenekelőtt azt jelenti, hogy a támadás csak formailag bűncselekményt megvalósító (diszpozíciószerű) cselekménnyel hárítható el, ez pedig igen alapos vizsgálatot igényel, az e kérdésben történő döntésre a nyomozó hatóság nem biztos, hogy minden szempontból fel van készülve.

A szituációs jogos védelem kérdése

A jogos védelem új szabályozásában a másik probléma – amelyet a jogtudomány szinte egyöntetűen elutasít – a szituációs jogos védelmi helyzetek törvényi előírásánál jelentkezik. Az új Btk. indokolása szerint „a törvény a súlyos, erőszakos bűncselekmények elleni hatékonyabb fellépés biztosítására a jogos védelmi helyzetet kiszélesíti, és törvényi védelmet állít fel olyan esetekre, amikor a jogtalan támadás módja miatt a megtámadott joggal feltételezheti, hogy a támadás az élete ellen irányul. Ebben az esetben már a jogtalan támadás körülményei megteremtik a lehetőséget a védekezés szükséges mértékének a túllépésére, így tehát a bíróságnak nem kell vizsgálnia a szükséges mérték kérdését. A törvény úgy rendelkezik, hogy az a személy, akit éjjel támadnak meg, vagy akire fegyverrel támadnak, alappal gondolhatja, hogy a támadás az élete kioltására irányul, és ennek megfelelően választhatja meg a védekezés módját.”⁴²

Tóth Mihály azonban felhívja a figyelmet arra, hogy „valójában a rendelkezés nem túllépésre ad felhatalmazást, hanem a szükségesség mértékének felülvizsgálata alól ad felmentést (mint általában az élet elleni támadások). A kettő nem ugyanaz. Ha azt mondjuk, megengedem a túllépést, akkor ezzel azt is állítom, hogy tudom: a védekezés nagyobb mértékű sérelmet okozott, mint ami az elhárításhoz szükséges, de mégis tolerálok. Ez azonban nem így van. Azt a jogalkotó nem tolerálhatja felelősen, hogy generális felhatalmazást adok az ölésre is, noha tisztában vagyok vele, hogy ez nem mindig szükséges a támadás elhárításához.”⁴³

⁴² A 2012. évi C. törvény indokolása.

⁴³ Tóth Mihály: i. m. 29. o.

A Kúria a jogegységi határozatában e törvényi vélelem értelmezésével kapcsolatban kifejtette, hogy a szituációs esetköröknek a 22. § (2) bekezdésben való rögzítése nem a jogos védekezés szükségességének vizsgálata, hanem a védekezés szükséges mértékének vizsgálata alól tesz kivételt. „E fogalommal kapcsolatban mindazt vizsgálni kell, amely a 22. § (1) bekezdése során sem mellőzhető. A jogtalan támadás rendszerinti erőszakossága és az elhárítás kényszerűsége ezekben az esetekben is előfeltétele a védekezés jogszerűségének. [...] A jogalkotó az élet kioltására irányuló támadás törvényi vélelmével a védett jogtárgyak egyenértékűségét hozta be, és a bírói gyakorlat által kimunkált azt az elvet emelte törvényi rangra, mely szerint az élet ellen irányuló támadás elhárításakor a védekezés – eredményre tekintet nélkül – korlátlan.”⁴⁴ Nézetem szerint azonban bármennyire megpróbálta is a jogalkotó az előbbieket szerinti indokolásában a jogalkalmazót „mentesíteni” a szükséges mérték kérdésének vizsgálata alól, ezzel lehet, hogy még nagyobb feladat elé állította, hiszen még az is kérdésessé válhat egy-egy ilyen szituációban, hogy egyáltalán történt-e támadás, vagy csupán egy vélt jogos védelmi helyzet végződött a feltételezett támadó szerencsétlen halálával.

Bárándy Gergely és *Bárándy Aliz* a dolgozatukban elfoglalt álláspontjuk szerint alapvetően egyetértenek a védekező jogainak bővítésével, illetve azaz, hogy a kockázatot a támadónak kell viselnie. A szituációs jogos védelmi helyzettel kapcsolatban elfogadhatónak tartják, hogy bizonyos esetekben, például amikor a támadó éjjel a lakásba felfegyverkezve behatol, az elhárító magatartás szinte korlátlan legyen. De ennek teljes körű korlátlanságával, a szükségesség bírói mérlegelése lehetőségének kizárását ők sem tartják elfogadhatónak.⁴⁵

Különös fricskája e szituációs jogos védelemnek, hogy a Magyar Ügyvédi Kamara elnöke, *Bánáti János* is e szabályok ellen foglalt állást: „*Védőként csak üdvözölhetjük, hogy nem kell majd »bíbelődnünk« azzal, hogy jogos védelemre hivatkozó védencünk esetén bizonyítsuk mi volt a jogtalan támadó szándéka, arányos volt-e a vagyon elleni támadás elhárítása, akár az élet kioltása árán is. Büntetőjogásként azonban az elfogadott törvény után is minden fórumot felhasználok arra, hogy felszólaljak e jogintézménnyel szemben.*”⁴⁶

⁴⁴ 4/2013. büntető jogegységi határozat 2. pont

⁴⁵ Bárándy Gergely – Bárándy Aliz: Gondolatok az új büntető törvénykönyv elvi jelentőségű rendelkezéseiről. *Belügyi Szemle*, 2013/3., 7. o.

⁴⁶ Bánáti János: Vélemények és várakozások az új Büntető Törvénykönyv kapcsán. In: Hack Péter (szerk.): i. m. 36. o.

A szituációs jogos védelmi helyzet kialakításának büntetőpolitikai indokával kapcsolatban Kadlót Erzsébet felhívta a figyelmet arra is, hogy a szabályozásnak az alaptörvény rendelkezéseivel és az alapjogok gyakorlásával koherensnek kell lennie. *„Kétségtelen, hogy a jogtalan támadás elhárításához való jog is alapjoggá vált, mégpedig mind személyt, mind a tulajdont illetően (V. cikk). Csakhogy az élethez való jog és az önvédelemhez való jog viszonylatában ott van az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése, mely szerint az alapvető jog lényeges tartalma csak más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében a feltétlenül! szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges! tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.”*⁴⁷

Mészáros Ádám Zoltán tanulmányában – szintén az élethez való jog korlátozhatóságának alapját vizsgálva – kiemelte, hogy az Emberi jogok európai egyezményének 2. cikke értelmében a személyek jogtalan erőszakkal szembeni védelme érdekében tanúsított magatartás az, amely esetben az élettől való megfosztást nem lehet a cikk megsértésének tekinteni, és csak abban az esetben, ha a feltétlenül szükségesnél nem nagyobb erőszak alkalmazásával történik az élethez való jog korlátozása, azaz ha az elhárító magatartás arányos. Ennek alapján pedig megkérdőjelezhetőnek tartja az új Btk. szerinti azon vélelmet, hogy a lakásba éjjel jogtalanul behatoló személy magatartását élet elleni támadásnak kell tekinteni, azaz a behatolás ténye megalapozza a behatoló életének kioltását.⁴⁸ Hasonlóképpen Bárd Károly is aggályosnak tartja a nemzetközi emberi jogi normákat illetően a jogos védelem határainak ilyen nagymértékű kiszélesítését. *„Nincs tudomásom olyan ügyről, ahol a strasbourgi Emberi Jogi Bíróságnak vagy az ENSZ Emberi Jogi Bizottságának arról kellett volna döntenie, hogy az élethez való jog sérült-e az érintett országnak a jogos védelemre vonatkozó szabályainak alkalmazása miatt. Ugyanakkor csaknem minden kommentár leszögezi, hogy amennyiben a jogos védelem határait túl szélesen vonja meg, úgy az állam nemzetközi jogilag felelhet, mert az élet védelmét nem biztosítja kellő mértékben törvényhozása útján.”*⁴⁹

47 Kadlót Erzsébet: i. m. 82–83. o.

48 Mészáros Ádám Zoltán: Az élethez való jog a jogelleneséget kizáró okok tükrében. Jogelméleti Szemle, 2013/1., 101–102. o.

49 Bárd Károly: A jogos védelem és az életfogytiglani szabadságvesztés büntetés alapjogi megközelítéséből. In: Hack Péter (szerk.): i. m. 59. o.

Összegzés

A jogos védelem minden korszakban transzparens jogintézménye nemcsak az állam büntetőpolitikájának, hanem politikai, társadalmi berendezkedésének is, illetve e szabályozás némiképpen az államhatalom működésének stabilitásáról is árulkodik, hiszen azokban az országokban, amelyekben az államhatalom nem képes megfelelő mértékben szavatolni a polgárai biztonságát, a jogos védelem lehetőségét szélesebbre kell tárnia. Ezért számomra igen kétségesnek tűnik az a büntetőpolitikai megoldás, hogy miközben a kormányprogram azt hangsúlyozza, „*nemzeti ügy és nemzeti érdek, hogy Magyarországon rend legyen, olyan rend, amely igazságot szolgáltat, szigorú törvényeket alkot, mindenkinek védelmet garantál*”⁵⁰, és az új Btk. indokolásában a kormány kiemelt feladatoként jelöli meg hazánkban a rend helyreállítását, az állampolgárok biztonságérzetének javítását, ezzel egyidejűleg vélelmekre alapozva jogot enged az állampolgárainak bizonyos fokú önkényes jogérvényesítésre. E kérdést illetően összességében úgy vélem, hogy a jogos védelem szabályainak átalakításában a büntetőpolitikai megfontolások során a közpolitikai hatások nagyobb szerepet kaptak, mint a büntetőjog dogmatikai szabályainak és a koherencia követelményének figyelembevétele.

Összegzésképpen az új Btk.-nak a jogos védelemről szóló szabályairól elmondható, hogy sok nyitott kérdést tett fel a jogalkotó, amelyre az igazi válaszokat csak a jogalkalmazás adhatja meg. Erre még bizonyos, hogy várunk kell, de reménykeltő, hogy a mindig szenzációt kereső média eddig még nem adott hírt olyan esetekről, amelyekről a változások kritikussai (jogosan) rettegnék.

IRODALOM

Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve, Athenaeum Kiadó, Budapest, 1909

Bánáti János: Vélemények és várakozások az új Büntető Törvénykönyv kapcsán. In: **Hack Péter (szerk.):** Új Büntető Törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban. ELTE Bibó István Szakkollégium, Budapest, 2013

Bárándy Gergely – Bárándy Aliz: Gondolatok az új büntető törvénykönyv elvi jelentőségű rendelkezéseiről. *Belügyi Szemle*, 2013/3.

Bárd Károly: A jogos védelem és az életfogytiglani szabadságvesztés büntetés alapjogi megközelítésből, In: **Hack Péter (szerk.):** i. m.

⁵⁰ A nemzeti együttműködés programja. <http://www.parlament.hu/irom39/00047/00047.pdf>

- Békés Imre – Földvári József – Gáspár Gyula – Tokaji Géza:** Magyar Büntetőjog. Általános Rész. BM Könyvkiadó, Budapest, 1980
- Belovics Ervin:** A büntetendőséget kizáró okok. HVG-ORAC, Budapest, 2009
- Blaskó Béla:** Magyar Büntetőjog Általános Rész. Rejtjel Kiadó, Budapest–Debrecen, 2013
- Csemegi Károly:** Anyagi büntetőjog. In: Csemegi Károly művei, 2. kötet. Franklin-Társulat, Budapest, 1904
- Dacey, Albert Venn:** Bevezetés az angol alkotmányjogba. Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó, Budapest, 1902
- Edvi Illés Károly:** A magyar Büntető Törvénykönyv magyarázata. Révai Testvérek Könyvkiadó, Budapest, 1909
- Finkey Ferenc:** A magyar büntetőjog tankönyve. Grill Kiadó, Budapest, 1909
- Földvári József:** Magyar Büntetőjog Általános Rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2003
- Kádár Miklós – Kálmán György:** A büntetőjog általános tanai, KJK, Budapest, 1966
- Kadlót Erzsébet:** A jogos védelem és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés a Btk.-ban. In: **Hack Péter (szerk.):** i. m.
- Karsai Krisztina:** Az uborka tolvaj feláldozható, avagy szemfényvesztő büntetőjogi ítélkezés. In: **Gál István László (szerk.):** Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Pécs, 2011
- Ligeti Katalin:** Az új büntető törvénykönyv általános részének koncepciója. *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2006/1.
- Lőrinczy György:** Gondolatok a jogos védelemről. *Magyar Jog*, 2013/4.
- Mészáros Ádám:** A jogos védelem szabályozásának lehetséges irányai. *Jogelméleti Szemle*, 2011/1. <http://jesz.ajk.elte.hu/mesaros45.html>
- Mészáros Ádám:** Észrevételek az új Büntető törvénykönyvről szóló Előterjesztés egyes rendelkezéseire. *De iurisprudencia et iure publico*, 2012/1–2. <http://dieip.hu/wp-content/uploads/2012-1-03.pdf>
- Mészáros Ádám:** A védelem jogos, avagy gondolatok egy tanulmány kapcsán. *Belügyi Szemle*, 2014/7–8.
- Mészáros Ádám Zoltán:** Az élethez való jog a jogellenességet kizáró okok tükrében. *Jogelméleti Szemle*, 2013/1.
- Nagy Ferenc – Tokaji Géza:** A magyar büntetőjog általános része. JATE, Szeged, 1993
- Nagy Ferenc:** A bűncselekmény tana. In: **Belovics Ervin – Gellér Balázs – Nagy Ferenc – Tóth Mihály:** Büntetőjog I. Általános Rész. HVG-ORAC, Budapest, 2012
- Székely János:** A jogos védelem. Igazságügyi Minisztérium Tudományos és Tájékoztatási Főosztálya, Budapest, 1983
- Tóth Mihály:** Néhány szempont a jogos védelem körében zajló vitához. *Büntetőjogi Szemle*, 2012/1.
- Ujvári Ákos:** A jogos védelem megítélésének elvi és gyakorlati kérdései. Doktori értekezés. Pázmány Péter Tudomány Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Doktori Iskola, Budapest, 2008

Wiener A. Imre: Büntetendőség, büntethetőség. KJK–MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, Budapest, 1999

Wiener A. Imre: A Btk. általános része de lege ferenda. MTA Jogtudományi Intézete, Budapest, 2003

Zsigmond Csaba: Az új jogos védelem jogalkalmazói problémái és kérdései. *Belügyi Szemle*, 2013/7–8.